

The Position of Insurance and Compensation Fund in Realizing the Effects of Civil Liability Due to Food Production Defects

Hadi Jorfi¹, Jalil Qanavati^{2*}, Asghar Arabian¹

1. Department of Private Law, Faculty of Law, Theology and Political Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

2. Department of Private Law, Faculty of Law, Farabi Campus, University of Tehran, Qom, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: The relationship between food and human health has led to the adoption of various laws in different countries regarding the effects of civil liability due to production defects in food and also the role of insurance industry and compensation funds in achieving these effects. Research is ahead.

Method: Because this study analyzes the data qualitatively, it lacks a clear statistical population. Obviously, the criterion of data analysis is based on logic and reasoning and based on the study and inference of laws and legal doctrine, we analyze hypotheses and data.

Ethical Considerations: In the present study, preserving the originality of texts and fidelity in speech quoting, as the most important ethical requirements have been considered by the authors.

Results: The research findings indicate the effectiveness of the insurance industry in realizing the effects of civil liability due to food production defects by predicting pure liability for producers and also creating a system based on compulsory insurance. In the case of compensation funds, although the special fund for damages caused by food production is not specifically provided for in the legal systems of the United States, European countries and Iran, but similar and close legal mechanisms can be used, which is one of the most important. They can be called liability contracts as well as contracts for the intensification of liability.

Conclusion: It seems necessary to use more and more neglected capacities of the insurance industry as well as compensation funds by the Iranian legislator in order to realize the effects of civil liability due to food production defects (customer compensation and punitive damages).

Keywords: Insurance; Compensation; Compensation Fund; Civil Liability; Obligation

Corresponding Author: Jalil Qanavati; **Email:** ghanavati@ut.ic.ir

Received: January 22, 2022; **Accepted:** February 16, 2022; **Published Online:** October 26, 2020

Please cite this article as:

Jorfi H, Qanavati J, Arabian A. The Position of Insurance and Compensation Fund in Realizing the Effects of Civil Liability Due to Food Production Defects. *Medical Law Journal*. 2022; 16(57): e62.

مجله حقوق پزشکی

دوره شانزدهم، شماره پنجاه و هفتم، ۱۴۰۱

Journal Homepage: <http://ijmedicalaw.ir>

انجمن علمی حقوق پزشکی ایران

جایگاه بیمه و صندوق تأمین خسارات در تحقق آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید مواد غذایی

هادی جرفی^۱، جلیل قنواتی^{۲*}، اصغر عربیان^۱

۱. گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. گروه حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، پردیس فارابی، دانشگاه تهران، قم، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: ارتباط مواد غذایی با سلامت انسان‌ها، موجب تصویب قوانین متنوع در کشورهای مختلف در ارتباط با آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید در مواد غذایی و همچنین نقش صنعت بیمه و صندوق‌های تأمین خسارت در تحقق آثار گفته شده، گردیده است که موضوع مطالعه پژوهش پیش روی می‌باشند.

روش: از آنجا که این پژوهش به تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش کیفی می‌پردازد، بنابراین فاقد جامعه آماری مشخص است. بدیهی است که معیار تجزیه و تحلیل داده‌ها بر منطق و استدلال، استوار بوده و بر اساس مطالعه و استنباط از قوانین و دکتترین حقوقی، فرضیه‌ها و داده‌ها را مورد تحلیل قرار می‌دهیم.

ملاحظات اخلاقی: در پژوهش پیش روی، حفظ اصالت متون و امانتداری در نقل گفتار، به عنوان مهم‌ترین بایسته‌های اخلاقی، مورد نظر نویسندگان بوده است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش حاکی از تأثیرگذاری صنعت بیمه در تحقق آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید در مواد غذایی از طریق پیش‌بینی مسئولیت محض برای تولیدکنندگان و نیز ایجاد نظام مبتنی بر بیمه اجباری است. در مورد صندوق‌های تأمین خسارات نیز اگرچه صندوق ویژه خسارات ناشی از تولید مواد غذایی به طور خاص، در نظام‌های حقوقی آمریکا، کشورهای اروپایی و ایران پیش‌بینی نگردیده است، لیکن می‌توان از سازوکارهای حقوقی مشابه و نزدیک به آن بهره برد که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به قراردادهای وجه التزام و نیز قراردادهای ناظر بر تشدید مسئولیت نام برد.

نتیجه‌گیری: به کارگیری هرچه بیشتر ظرفیت‌های مغفول مانده صنعت بیمه و نیز صندوق‌های تأمین خسارات از جانب قانونگذار ایرانی به منظور تحقق آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید مواد غذایی (جبران خسارت مشتری و خسارت تنبیهی)، امری ضروری به نظر می‌رسد.

واژگان کلیدی: بیمه؛ جبران خسارت؛ صندوق تأمین خسارات؛ مسئولیت مدنی؛ وجه التزام

نویسنده مسئول: جلیل قنواتی؛ پست الکترونیک: ghanavati@ut.ic.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۱/۰۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۷؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۸/۰۴

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Jorfi H, Qanavati J, Arabian A. The Position of Insurance and Compensation Fund in Realizing the Effects of Civil Liability Due to Food Production Defects. Medical Law Journal. 2022; 16(57): e62.

مقدمه

نظارت بر ایمنی مواد غذایی، وظیفه‌ای دلهره‌آور برای دولت است. شیر حاوی ملامین، ماهی آلوده شده توسط آنتی بیوتیک‌های سرطان‌زا، محصولات کشاورزی حاوی حشره‌کش، همگی ریسک‌هایی هستند که نظارت مؤثر بر آن‌ها کار مشکلی است. محصولات غذایی بیش از هر محصول دیگری در زنجیره تأمین دست به دست شده و هر مرحله نیز دارای ریسک مخصوص به خود است. محصولات غذایی در معرض دامنه متنوعی از مواد سمی و آلودگی قرار دارند که شناخت آن‌ها، نیاز به بررسی تخصصی دارد، حتی در صورت شناسایی مورد آلودگی، شناخت منبع و روش‌های حذف آن آلودگی نیز بسیار سخت است. ارتباط مواد غذایی با سلامت انسان‌ها، تدریجی بودن ضرر وارده ناشی از مصرف غذای ناسالم و دشواری یافتن مقصر زیان وارده به مصرف‌کننده، موجب شده است که محصولات غذایی از سایر محصولات دیگر متمایز گردند. با توجه به آنچه گفته شد و نظر به اهمیت موضوع، کشورهای مختلف در قوانین داخلی خود، مقررات متنوعی را در ارتباط با تولید مواد غذایی به تصویب رسانده‌اند. یکی از مهم‌ترین مصادیق قوانین مرتبط با مواد غذایی، قوانین مرتبط با مسئولیت مدنی ناشی از تولید مواد غذایی معیوب و ناسالم، آثار آن‌ها و نیز نقش صنعت بیمه و صندوق‌های تأمین خسارت در تحقق آثار گفته شده می‌باشد. دو نهاد بیمه و صندوق‌های تأمین خسارت را می‌توان به مثابه ضمانت اجرایی در نظر گرفت که با وجود آن‌ها، نوعی اطمینان نسبت به جبران خسارت احتمالی وجود دارد، البته این دو نهاد، در همه موارد، اجباری نیستند، لیکن در مواردی خاص، بنا به تصریح قانونگذار و ضرورت اجتماعی، الزامی می‌گردند. بر مبنای آنچه گفته شد، در پژوهش پیش روی بر آن شدیم تا با توجه به حساسیت مواد غذایی و آثار مترتب بر مصرف نوع آلوده و فاسد آن و اهمیت موضوع، به بررسی توصیفی - تحلیلی جایگاه بیمه و صندوق‌های تأمین خسارت در تحقق آثار مزبور بپردازیم. بر این مبنای مهم‌ترین سؤالات پژوهش را می‌توان این‌گونه مطرح نمود؟ مؤلفه‌های تأثیر صنعت بیمه در

تحقق آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید مواد غذایی کدامند؟ و ارتباط صندوق‌های تأمین خسارات با آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید مواد غذایی چیست؟ به منظور پاسخگویی به سؤالات مزبور، ابتدا به بررسی اختصاری آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید در مواد غذایی خواهیم پرداخت و سپس ذیل دو قسمت جداگانه، مؤلفه‌های تأثیرگذاری صنعت بیمه در تحقق آثار مزبور و همچنین نقش صندوق‌های تأمین خسارات را در این میان، تبیین و تحلیل خواهیم نمود.

روش

از آنجا که این پژوهش به تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش کیفی می‌پردازد، بنابراین فاقد جامعه آماری مشخص است. بدیهی است که معیار تجزیه و تحلیل داده‌ها بر منطق و استدلال، استوار بوده و بر اساس مطالعه و استنباط از قوانین و دکترین حقوقی، فرضیه‌ها و داده‌ها را مورد تحلیل قرار می‌دهیم.

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش حاکی از تأثیرگذاری صنعت بیمه در تحقق آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید در مواد غذایی از طریق پیش‌بینی مسئولیت محض برای تولیدکنندگان و نیز ایجاد نظام مبتنی بر بیمه اجباری است. در مورد صندوق‌های تأمین خسارات نیز اگرچه صندوق ویژه خسارات ناشی از تولید مواد غذایی به طور خاص، در نظام‌های حقوقی آمریکا، کشورهای اروپایی و ایران پیش‌بینی نگردیده است، لیکن می‌توان از سازوکارهای حقوقی مشابه و نزدیک به آن بهره برد که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به قراردادهای وجه التزام و نیز قراردادهای ناظر بر تشدید مسئولیت نام برد.

بحث

۱. پیشینه و محدودیت‌های پژوهش: در چارچوب موضوع پیشنهادی و مرتبط با آن، در میان پژوهش‌های انجام‌شده، آثار

پژوهشی تحت عنوان «ضرورت جرم‌انگاری مداخله‌کنندگان متخطی در تولید مواد غذایی غیر استاندارد در حقوق ایران» با بیان اینکه تولید روزانه غذای ناسالم در کشور در حال افزایش است و تولیدکننده و عرضه‌کننده خطاکار می‌بایست جبران خسارت نموده و از نظر قانونی مجازات شوند، با روش تحلیلی - توصیفی، به ضرورت جرم‌انگاری و حدود مسئولیت مداخله‌کنندگان در تولید غذای ناسالم پرداخته‌اند. وجه تمایز پژوهش حاضر با پژوهش‌های پیشین که جنبه نوآورانه آن می‌باشد، در بررسی و تحلیل نقش بیمه، صندوق‌های تأمین خسارت و سازوکارهای مشابه به منظور تحقق آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید مواد غذایی است. به بیان دیگر، نگارندگان لزوم در نظر گرفتن مسئولیت مدنی برای تولیدکننده مواد غذایی معیوب را مفروض انگاشته و نقش بیمه، صندوق‌های تأمین خسارت و سازوکارهای مشابه در تحقق مسئولیت مزبور را تحلیل و ارزیابی می‌نمایند. با این وجود، بایستی اذعان داشت که به دلیل عدم نهادینه‌شدن صندوق‌های تأمین خسارت ناشی از تولید مواد غذایی معیوب و ناسالم در ایران و سایر کشورهای مورد مطالعه، این پژوهش، علیرغم دارا بودن مبانی نظری قابل اعتنا و اتکا، از حیث پشتوانه عملی، با کاستی‌ها و موانعی مواجه است.

۲. آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید مواد غذایی:

به طور کلی، مهم‌ترین اثر مترتب بر نظام مسئولیت مدنی را می‌توان جبران خسارت تلقی نمود. متعاقب جبران خسارت زیان‌دیده و اعاده وضعیت وی به حالت پیش از وقوع ضرر است که می‌توان از سایر آثار مسئولیت مدنی همچون تسکین خاطر و تشفی زیان‌دیده و همچنین مجازات (تنبیه مدنی) عامل زیان سخن به میان آورد.

۱-۲. **جبران خسارت مشتری:** به نظر می‌رسد خسارت شایع در زمینه مصرف مواد غذایی، خسارت جسمانی است. در بسیاری از نظام‌های حقوقی، خسارات جسمانی در زمره خسارات معنوی به شمار آمده‌اند و مهم‌ترین رکن این خسارات، رنج و دردی است که با معیارهای مختلف، شناسایی و ارزیابی می‌گردد. علاوه بر این، از دست‌دادن توانایی، استعداد

گرافدردی به جامعه حقوقی کشور عرضه گردیده که هر کدام با رویکردی متفاوت، تلاشی در راستای تبیین چند و چون مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید مواد غذایی داشته و در پژوهش پیش روی نیز به فراخور ارتباط موضوعی، قطعاً مورد استفاده واقع خواهند شد. به عنوان نمونه، افضل‌حسینی و همکاران (۱۳۹۳ ش.) در مقاله‌ای با عنوان «مسئولیت مدنی تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان مواد خوراکی معیوب در حقوق ایران» با هدف یافتن پاسخ برای این پرسش که آیا با توجه به ضرورت ایجاد بستر مناسب برای تحقق اصل صیانت از حقوق شهروندان، در برابر تولیدکنندگان و توزیع‌کنندگان مواد خوراکی معیوب، افرادی که قربانی تولید و عرضه مواد خوراکی معیوب شده‌اند، در صورت عدم تحقق احراز رابطه سببیت، چه حقوقی در زمینه مسئولیت مدنی دارند؟ به بررسی مبانی حقوقی مسئولیت مدنی تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان مواد خوراکی معیوب پرداخته و در پایان، به این رهیافت نائل گردیده‌اند که تدوین قانونی جامع و متناسب با تحولات در کنار قانون مواد خوردنی و آشامیدنی که تضمین حقوق زیان‌دیدگان، به طور قاطع و مؤثر سرلوحه آن باشد، ضروری است. نسیم حسینی‌فر (۱۳۹۳ ش.) نیز در پایان‌نامه‌ای تحت عنوان «مسئولیت مدنی ناشی از تولید و عرضه محصولات غذایی» تلاش نموده تا ضمن بررسی مبانی مسئولیت مدنی فعالان صنعت غذا، بهترین مبانی نظری که می‌توانند ضمن حفظ ارتباط دوسویه تولیدکننده و مصرف‌کننده، خسارات واردشده به مصرف‌کننده متضرر را جبران نمایند، ارائه نماید. همچنین باریکلو و سیدهاشمی (۱۳۹۴ ش.) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر بیمه بر بازدارندگی حقوق مسئولیت مدنی» با بیان اینکه بازدارندگی یکی از کارکردهای اصلی مسئولیت مدنی است که پیدایش بیمه مسئولیت موجب تضعیف آن و افزایش بی‌احتیاطی شده است، به بررسی تأثیر صنعت بیمه بر بازدارنده بودن مسئولیت مدنی پرداخته و در پایان به این نتیجه رهنمون گردیده‌اند که صنعت بیمه را بایستی با ملاحظات حفظ بازدارندگی و جلوگیری از افزایش بی‌احتیاطی، گسترش داد و در نهایت، آشوری و حیدری (۱۳۹۷ ش.) در

این نوع خسارت در مواردی که مرتبط با ایمنی و سلامت آحاد جامعه بوده و سوءنیت احراز نگردد نیز مورد حکم قرار خواهد گرفت (۴). در حقوق ایران، با وجود اینکه مقرره‌ای دال بر لزوم پرداخت خسارت تنبیهی، وضع نگردیده است، لیکن درج آن در قرارداد به عنوان شرط ضمن قرارداد، بلامانع است، چراکه اولاً درج شرط خسارت تنبیهی، غیر مقدور شمرده نمی‌شود؛ ثانیاً در مورد نفع و فایده این شرط هم نمی‌توان تردید داشت، چراکه وقتی گفته می‌شود شرط باید متضمن منفعت مشروع باشد، یعنی قانونگذار عمل به آن شرط را منع نکرده باشد و همین که قانونگذار منع نکرده است، موضوع شرط، واجد منفعت مشروع است؛ ثالثاً در خصوص نامشروع بودن شرط، اعم از مغایرت آن با قانون یا موازین شرعی نیز این مورد، در خصوص خسارت تنبیهی صدق نمی‌کند، چراکه از نظر قانونی، اصل بر اباحه است. این شرط نمی‌تواند برخلاف الزامات قانونی شریعت اسلام هم باشد، چراکه شرع، تجری را موجب عقوبت دانسته است (۵)؛ رابعاً با توجه به اینکه شرط خسارت تنبیهی در قرارداد، نه خلاف مقضای عقد است و نه شرط مجهولی است که جهل به آن موجب جهل به عوضین شود، پس این شرط به موجب ماده ۲۳۳ قانون مدنی، از شروط مبطل نیز محسوب نمی‌شود. با وجود تمام آنچه گفته شد، ضرورت در نظر گرفتن این نوع خسارت توسط قانونگذار به خصوص در پرونده‌های مرتبط با مواد غذایی و مسئولیت جبران خسارت ناشی از مصرف مواد خوراکی احساس می‌شود، چراکه در این‌گونه صدمات، ضررهای نامحسوس به وجود می‌آید که نهادهایی مانند دیه پاسخگوی جبران خسارت زیان‌دیده نیست (۶).

۳. جایگاه بیمه و صندوق تأمین خسارات در تحقق آثار مسئولیت ناشی از عیب تولید مواد غذایی: حال که مهم‌ترین آثار مترتب بر عیب تولید در مواد غذایی را شناختیم، اینک بایستی به بررسی تحلیلی جایگاه بیمه و صندوق‌های تأمین خسارات در تحقق آثار مزبور بپردازیم. در جهت تحقق آثار مزبور، قانونگذاران کشورهای مختلف، تمهیداتی را پیش‌بینی نموده‌اند. در این بین، پیشنهاداتی برای

و قابلیت سازگاری با محیط و همچنین قدرت التذاذ از زندگی نیز در زمره مواردی هستند که با ارزیابی و مادی‌سازی آن‌ها، به تعیین خسارت وارده به زیان‌دیده و جبران آن می‌پردازند. به نظر می‌رسد خسارت جسمانی، تا جایی که به راحتی قابل تقویم و ارزشگذاری باشد، در قالب خسارت مادی یا مالی قابل بررسی می‌باشد و زمانی که خسارت، جنبه غیر مادی به خود گیرد (به شکلی که برای ارزیابی آن، از فاکتورهای مادی دور شویم)، بایستی این نوع از خسارت را در تقسیم‌بندی خسارات معنوی، مورد تحلیل قرار داد. در نظام حقوقی ایران، ماده ۱۸ قانون مربوط به مقررات امور پزشکی و دارویی و مواد خوردنی و آشامیدنی مصوب ۱۳۳۴، جبران خسارت را به صورت مطلق ذکر کرده است که هم ناظر به خسارات مالی و مادی است و هم ناظر به خسارات معنوی. علاوه بر این، لزوم جبران خسارت معنوی در اصل ۱۷۱ قانون اساسی، مواد ۱، ۲، ۸، ۹ و ۱۰ قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹ و نیز ماده ۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ نیز مورد تصریح قرار گرفته است. با توجه به موارد گفته شده، به نظر می‌رسد به منظور جبران خسارت‌های ناشی از درد، رنج و ترس که ظهور بیرونی دارند و شخص در این رابطه متأثر می‌گردد نیز بتوان با بهره‌گیری از ظرفیت کارشناسی، امکان محاسبه و ارزیابی حداقل میزان خسارت معنوی به دلیل آسیب‌های جسمانی را محاسبه نمود.

۲-۲. خسارت تنبیهی: خسارت تنبیهی در جایی مورد حکم واقع می‌گردد که احساس شود فعل خواننده نسبت به جبران خسارت صرف، شدیدتر باشد (۱). در تعریف خسارت تنبیهی باید گفت که نوعی از خسارت است که در مبلغ معین، از طرف دادگاه علاوه بر خسارت «جبرانی» یا «اسمی»، به دلیل سوءرفتار شدید و توأم با تجری خواننده، مورد حکم قرار می‌گیرد. مهم‌ترین توجیهی که برای خسارات تنبیهی ارائه شده، عبارت از مجازات و جلوگیری از رفتارهای خاص است، مخصوصاً در جایی که رفتار، عمدی و توأم با سوءنیت باشد (۲). هدف از خسارت تنبیهی در حقوق آمریکا، علاوه بر جبران خسارت زیان‌دیده، مجازات عامل زیان نیز می‌باشد (۳).

احتمال سوءاستفاده و تقصیر بیمه‌گذار در موارد قصور فاحش و عمدی را کاهش داد. نهاد بیمه مسئولیت که امکان پرداخت خسارت از سوی بیمه‌گر به زیان دیده را فراهم می‌آورد و بیمه‌گذار را در حمایت از خطرهای احتمالی فعالیت‌های اقتصادی قرار می‌دهد، در سال‌های پایانی سده نوزدهم به میدان اقتصادی مسئولیت مدنی آمد و به دلیل فایده‌های انکارناپذیر آن، به سرعت شایع شد و تحولی در این زمینه به وجود آورد که «مسئولیت محض تولیدکننده» و «ایجاد سازوکار مبتنی بر الزام و اجبار در بیمه» از مهم‌ترین مؤلفه‌های آن می‌باشند.

۳-۱- پیش‌بینی مسئولیت محض برای تولیدکنندگان: به طور کلی، در طراحی یک سیستم خسارت مؤثر بر محصولات غذایی، این مسأله اهمیت دارد که مشتری آسیب‌دیده نیازی به اثبات دلیل نداشته باشد. بر مبنای نظریه تقصیر به عنوان مبنای مسئولیت مدنی، خواهان نمی‌توانست تقصیر خوانده را اثبات نماید و در مواردی هم اصلاً تقصیری صورت نگرفته بود تا بتوان مقصر را مسئول نتایج آن شناخت. نتیجه اینکه هرکس در اثر کالای معیوب یا مواد غذایی فاسد زبانی را متحمل می‌گردید، از بیم رو به روشن شدن با شکست و تحمل هزینه‌های بیهوده ناشی از دادرسی و اتلاف وقت، ترجیح می‌داد که به دادگاه مراجعه ننماید و یا اینکه تصمیم می‌گرفت خود به دادرسی پرداخته و از تولیدکننده عامل زیان انتقام بگیرد (۹)؛ به خاطر وجود این معایب و امکان حمایت هرچه بیشتر از مصرف‌کننده، از طرف نظریه‌پردازان، نظریه مسئولیت محض تولیدکننده مطرح گردید. مطابق این نظر، دیگر تقصیر مبنای مسئولیت مدنی نیست، بلکه هر عمل زیانبار، به خودی خود، مسئولیت مرتکب آن را باعث می‌شود، زیرا فاعل زیان، با تجاوز به حقوق طرف مقابل، تلف مال یا کاستن از دارایی دیگری را موجب می‌شود. بنابراین عدالت اجتماعی اقتضا می‌کند که آن خسارت را جبران کند (۱۰). اولین و مهم‌ترین مؤلفه در تأثیرگذاری بیمه نیز همین ایجاد نظام مسئولیت محض برای خسارات مبتنی بر محصولات غذایی است. تحت این نظام، تولیدکنندگان مواد غذایی ناسالم، معیوب و آسیب‌زا، مسئول خسارت محصول خود بوده و در مقابل مصرف‌کننده،

ایجاد بیمه اجباری مسئولیت مدنی تولیدکنندگان مواد غذایی در کشورهایمانند آمریکا و چین ارائه شده است. همچنین در کشورهای اروپایی، ایجاد صندوق‌های جبران خسارت، مدت‌ها مورد توجه بوده است. بایستی توجه داشت که وقتی سخن از تضمین و تأمین به میان می‌آید، در واقع تلاشی برای تحمیل مسئولیت بر اشخاصی است که در تحقق مسئولیت، مستقیماً دخالتی نداشته‌اند. مهم‌ترین مصادیق این تأمین و تضمین را می‌توان در صنعت بیمه و نیز ایجاد صندوق‌های تأمین خسارات مشاهده نمود.

۳-۱- مؤلفه‌های تأثیر بیمه در تحقق آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید مواد غذایی: بیمه، قراردادی است که به موجب آن، یکی از طرفین تقبل می‌کند مخارج معینی را بیمه نموده یا هزینه معینی را در صورت اتفاق رویدادی معین، پرداخت نماید. به عبارت دیگر در قرارداد بیمه با پرداخت هزینه‌ای از طریق بیمه‌شونده به بیمه‌گر، مسئولیت خطر از بیمه‌شونده به بیمه‌گر منتقل شده و تحت پوشش بیمه قرار می‌گیرد (۷). دولت‌ها از مسئولیت و حق تبیین مقررات بیمه، برخوردار هستند (۸). در جبران خسارت ناشی از تولید مواد غذایی معیوب، بیمه دارای نقش مؤثر و پراهمیتی است و گزافه نیست اگر بگوییم که آنچه موجبات تحمیل مسئولیت محض بر تولیدکننده مواد غذایی معیوب و ناسالم را فراهم آورده، این امر بوده است که تولیدکننده با بیمه‌کردن کالای خود و سرشکن کردن هزینه بیمه بر قیمت کل کالا، از اعسار نجات یابد؛ در عین حال خسارت افراد بلاجبران باقی نماند، البته یکی از انتقادهای عمده وارده بر بیمه، همین تسهیل امکان جبران خسارت می‌باشد که بنا بر عقیده عده‌ای، موجبات تقصیر تولیدکننده و افراد مسئول را فراهم آورده و اطمینان از جبران خسارت توسط نهاد بیمه، از دقت آنان برای جلوگیری از بروز خسارت می‌کاهد؛ در پاسخ بایستی گفت که بیمه، جبران‌کننده ضرر و زیان عمدی نیست و چنانچه عمد تولیدکننده در تولید و توزیع کالای معیوب اثبات گردد، نمی‌توان توسط بیمه جبران خسارت نمود، مضافاً اینکه می‌توان با وضع قوانین و مقررات و تعیین مجازات‌های قانونی،

تولیدی کوچک است. در سطح اتحادیه اروپا، علیرغم وجود مصوباتی همچون دستورالعمل عام ایمنی کالاهای تولیدی مصوب ۱۹۹۴ پارلمان و شورای اروپا و همچنین قطعنامه مورخ ۱۹ دسامبر ۲۰۰۲ شورای اروپا در خصوص اصلاح دستورالعمل راجع به مسئولیت کالای تولیدی معیوب (۱۳)، هنوز نظام حقوقی حاکم بر اتحادیه و همچنین کشورهای عضو به سمت اجباری نمودن بیمه ناشی از تولید مواد غذایی، متمایل نگردیده است.

۳-۲. صندوق تأمین خسارات و آثار مسئولیت مدنی

ناشی از عیب تولید مواد غذایی: یکی از طرق جبران خسارت ناشی از مصرف مواد غذایی، ایجاد صندوق‌های جبران خسارت در این خصوص است (۱۴). در بازار پرقاب‌ت تولیدات مواد غذایی، یکی از راهکارهایی که دولت‌ها برای حمایت از تولیدکنندگان به کار می‌گیرند، پیش‌بینی صندوق‌های تأمین خسارت می‌باشد. این امر به طور خاص در مورد مواد غذایی تراریخته و آن‌هایی که به وسیله دستکاری ژنتیکی، به تولید انبوه رسیده است، اطمینانی به تولیدکنندگان این محصولات خواهد داد که تحقیقات خود را در این زمینه گسترش دهند. به عبارت دیگر، پیش‌بینی صندوق تأمین خسارت، تضمینی جهت حمایت از نوآوری و از جهت دیگر حمایت از تمامیت جسمانی و اصل جبران خسارت زیان‌دیدگان می‌باشد.

۳-۲-۱. مطالعه تطبیقی صندوق‌های جبران خسارت:

ایجاد صندوق‌های جبران خسارت، منطبق بر رویه حقوق آمریکا است، اگرچه هم‌اکنون صندوقی که به طور مستقیم، مرتبط با خسارات ناشی از مواد غذایی باشد در قوانین کشورهای اروپایی و آمریکا در نظر گرفته نشده است، لیکن صندوق‌های جبران خسارات ناشی از فرآورده‌های خونی آلوده (مثل تأسیس صندوق تراست مک فارین در سال ۱۹۸۸ در انگلستان و قانون ۱۴۰۶-۹۱ موسوم به قانون ۳۱ دسامبر ۱۹۹۱ در فرانسه) (۱۵)، محصولات دارویی و واکسن‌ها (مثل قانون پرداخت خسارت ناشی از واکسن مصوب ۱۹۷۹ در انگلستان، قانون ملی جبران خسارت ناشی از واکسن مصوب ۱۹۸۶ در آمریکا و قانون فوریه ۱۹۹۲ در خصوص غرامات

مسئولیت محض دارند، البته بایستی خاطرنشان ساخت که برخلاف دیگر محصولات، خسارت ناشی از محصولات غذایی، یک چالش ویژه است که دلیل آن، عدم قطعیت علت بروز آن می‌باشد.

۳-۱-۲. بیمه اجباری تولید مواد غذایی: از آنجا که

محصولات غذایی ناسالم و معیوب، ممکن است سبب بروز بیماری برای مصرف‌کننده گردد (۱۲-۱۱)، لذا «بیمه سلامت» در اینجا می‌تواند به عنوان جبران خسارت به کار رود؛ با وجود این، به نظر می‌رسد که بیمه سلامت در نظارت بر ایمنی مواد غذایی، چندان کارآمد نیست، چراکه اولاً افراد به سختی می‌توانند خود را در مقابل غذای ناسالم، ایمن نگه دارند، حتی اگر افراد بیمه هم باشند، قوانین مناسب و جامعی در این زمینه وجود ندارد؛ ثانیاً حتی اگر بیمه‌کنندگان بتوانند بر بیماری افراد تحت پوشش بیمه نظارت داشته باشند، بیماری ناشی از غذای ناسالم، به ندرت در فهرست ریسک‌های احتمالی بیمه وجود دارد؛ این مورد به این دلیل است که منابع ریسک، بسیار متنوع هستند (مثل استعمال دخانیات و رژیم غذایی ضعیف). از آنجایی که ایمنی محصولات غذایی، به دلیل رفتار خاص تولیدکنندگان است، راه حل اصلی، می‌بایستی مبتنی بر «بیمه مسئولیت» آن‌ها باشد. به بیان دیگر، چنانچه مسئولیت ایمنی بر عهده شرکت تولیدکننده باشد، نیاز به استفاده از بیمه مسئولیت از سمت تولیدکننده خواهد بود که در این حالت، نظام مبتنی بر بیمه، به وجود می‌آید و افرادی که به صورت بالقوه سبب ایجاد خسارت می‌شوند، بیمه مسئولیت را خریداری کرده و بیمه‌کنندگان مسئولیت، از ابزارهای از پیش تعیین‌شده استفاده می‌کنند، اما همه افراد، به وظایف خود عمل نکرده و تمایلی به خرید بیمه ندارند که دلیل آن، احتمالاً عدم تمایل به پرداخت حق بیمه یا عدم تمکن مالی برای پرداخت آن است؛ به این دلیل، قانون می‌بایستی نیازهای از پیش تعیین‌شده مهم را مشخص کرده و ضمن اجباری نمودن خرید بیمه، کمترین میزان هزینه برای آن را نیز تعیین نماید. برای مثال، یک کارخانه عظیم تولیدکننده مواد غذایی می‌بایستی بیمه مسئولیتی را بخرد که بزرگ‌تر از یک مجموعه

اروپایی و آمریکا و همچنین حقوق موضوعه ایران در نظر گرفته نشده است، با این حال می‌توان با استفاده از اصل آزادی قراردادهای و استفاده از سازوکارهای قراردادی، نسبت به ایجاد تأسیسات حقوقی مشابه صندوق تأمین خسارات مبادرت ورزید که مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از: قراردادهای وجه التزام و همچنین قراردادهای تشدیدکننده مسئولیت.

۳-۲-۱. قراردادهای وجه التزام: وجه التزام عمدتاً در مسئولیت قراردادی مطرح می‌گردد و بدین‌معناست که طرفین، میزان خسارتی که در صورت عدم انجام تعهد، به دیگری وارد می‌شود را معین می‌کنند. در مسئولیت قراردادی، طرفین با این هدف که اولاً زیان‌دیده نیاز به اثبات ورود ضرر نداشته باشد؛ ثانیاً تعیین وجه التزام به عنوان ضمانتی برای اجرای تعهدات باشد، در مورد میزان وجه التزام به توافق می‌رسند (۲۱). در حقوق ایران، اگرچه قانون مدنی، بر توافق متعاقدين بر خسارت، نامی ننهاده است، اما برخی دیگر از قوانین، از جمله تبصره‌های ۴ و ۵ ماده ۳۴ سابق قانون ثبت، از واژه وجه التزام استفاده کرده و رویه قضایی و دکترین با این عنوان انس گرفته است. در خصوص اعتبار قرارداد تعیین وجه التزام در مسئولیت تولیدکننده مواد غذایی می‌توان بین دو فرض تفکیک قائل شد: فرض اول زمانی که میزان وجه التزام کمتر از میزان خسارت وارده باشد؛ فرض دوم زمانی است که میزان وجه التزام، برابر یا بیشتر از خسارت وارده باشد. در فرض اول، با توجه به اینکه خسارت وارده به سلامت جسمانی اشخاص است، در نتیجه محدودکردن مسئولیت یا تبری از عیوب کالا، برخلاف نظم عمومی و اخلاق حسنه محسوب گردیده و باطل است؛ در فرض دوم به نظر می‌رسد می‌توان قائل به اعتبار چنین شرطی بود، زیرا چنانچه وجه التزام معادل خسارت وارده باشد، خسارت وارده پیش از وقوع ضرر بدون نیاز به اعلام دادرس، به صورت دقیق تعیین شده است. در صورتی که مبلغ تعیین‌شده بیش از خسارت وارده باشد، نیز قرارداد تعیین وجه التزام، تابع احکام مربوط به آن‌هاست (۲۲). در حقوق فرانسه توافق بر خسارت ناشی از نقض قرارداد، همواره شرط کیفری نامیده می‌شود، اعم از اینکه

ناشی از واکنش‌های اجباری در ایتالیا (۱۶)، عملیات پزشکی (قانون ۴ مارس ۲۰۰۲ در فرانسه) (۱۷)، حوادث جاده‌ای (مثل قانون موسوم به MIB مصوب ۱۹۴۵ در انگلستان) (۱۸) و اعمال تروریستی (مثل قانون ۸ جولای ۱۹۹۰ از مجموعه قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه) مورد شناسایی قرار گرفته‌اند. وجه مشترک کلیه صندوق‌های مذکور، حمایت از تمامیت جسمی زیان دیدگان و سلامت بدنی ایشان می‌باشد. در حقوق اروپایی و در ماده ۱۱ کنوانسیون استراسبورگ، اجازه ایجاد صندوق‌های جبران خسارت از طرف دولت‌های عضو داده شد تا به وسیله آن‌ها، خسارات ناشی از مسئولیت تولیدکنندگان، کلاً یا جزئاً به نحوی تأمین گردد، بودجه این صندوق‌ها نیز با مشارکت دولت‌ها و بخش صنعت تأمین می‌گردد. یکی از مهم‌ترین این صندوق‌ها، صندوق مرکزی جبران خسارت در اروپا می‌باشد. این صندوق بدون در نظرگرفتن محل تولید یا تحقق ضرر، به جبران خسارت می‌پردازد. این صندوق، جبران خسارات معنوی را نیز شامل می‌گردد و صرف اثبات رابطه سببیت ما بین تحقق ضرر و تولیدات، جهت استفاده از مزایای این صندوق کافی می‌باشد. البته امکان مراجعه بعدی به تولیدکننده بعد از اثبات تقصیر وی امکان‌پذیر است. در حقوق ایران، صرفاً «صندوق تأمین خسارت‌های بدنی» در خصوص حوادث ناشی از وسایل نقلیه به موجب ماده ۲۱ قانون بیمه اجباری خسارات واردشده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵ پیش‌بینی شده (۱۹) و در سایر موارد، با صراحت قانونی در این زمینه مواجه نیستیم. به عنوان نمونه در خصوص خون‌های آلوده به ایدز در حقوق ایران، تاکنون هیچ شخصیت حقوقی یا مرجع دولتی و عمومی، متصدی پرداخت خسارت بیماران مذکور نشده و این اشخاص، صرفاً به صورت انفرادی، می‌بایست دادخواست خود را تقدیم دادگاه نمایند (۲۰).

۳-۲-۲. سازوکارهای مشابه صندوق تأمین خسارت در خصوص عیب تولید مواد غذایی: همان‌گونه که پیش‌تر اشاره گردید، هم‌اکنون صندوقی که به طور مستقیم، مرتبط با خسارات ناشی از مواد غذایی باشد در قوانین کشورهای

از جمله اعسار وی پاسخگو نبوده و کاربست افراطی آن می‌تواند به مثابه مانعی در برابر تسهیل فرآیند تولید عمل نماید.

۳-۲-۲. قراردادهای تشدیدکننده مسئولیت: قرارداد تشدید مسئولیت بدین معناست که عامل زیان، پرداخت خسارتی بیشتر از خسارت وارده به زیان‌دیده را بر عهده بگیرد (۲۶) یا اینکه متعهد شود در صورت بروز قوه قاهره نیز خسارت را بپردازد. به عبارت دیگر، ممکن است پیش از وقوع خسارت، عامل احتمالی ضرر و زیان‌دیده در خصوص تشدید مسئولیت قهری آینده، با هم توافق کنند. در شرایط عادی، در صورت وجود قوه قاهره، یکی از ارکان مسئولیت مدنی، یعنی رابطه سببیت بین فعل و زیان وجود ندارد. در نتیجه مسئولیت قهری ایجاد نمی‌گردد. با انعقاد قرارداد به منظور تشدید این مسئولیت، هرچند یکی از ارکان وجود ندارد، اما مسئولیت برای عامل زیان ایجاد می‌گردد. این نوع قراردادها به این دلیل که مخالف نظم عمومی یا اخلاق حسنه محسوب نمی‌شوند، در فرض تقصیر عمدی و خسارات وارده به جسم اشخاص نیز مؤثر و لازم‌الاتباع هستند. در حقوق آمریکا، شرط یا قرارداد ناظر بر تشدید مسئولیت ذیل عنوان کلی توافق مقدماتی (۲۷)، قابلیت بررسی و صدور حکم را دارد. در خصوص امکان تعدیل قراردادهای مشدده همانطور که در خصوص وجه التزام بیان شد، میان حقوقدانان اختلاف نظر وجود دارد. در این خصوص نیز می‌توان گفت که دادگاه با استفاده از اختیار مندرج در ماده ۳ قانون مسئولیت مدنی در مواردی که وجه التزام بسیار گزاف است، می‌تواند قلمرو وجه التزام را محدود کند. همچنین با استناد به ماده ۴ مزبور نیز در مواردی که وجوه التزام با انصاف ناسازگار است، می‌تواند آن را تخفیف دهد. به نظر می‌رسد که نقص و کاستی قراردادهای وجه التزام در خصوص صرف حمایت از مصرف‌کننده و عدم توجه به موانع و محدودیت‌های تولیدکننده، در مورد قراردادهای تشدید مسئولیت نیز ساری و جاری است؛ به بیان دیگر، قرارداد تشدید مسئولیت، اگرچه تضمینی مناسب در جهت صیانت از حقوق مصرف‌کننده خسارت دیده است، لیکن اعمال بیش از اندازه این سازوکار بدون توجه به موانع و

مقدار شرط، معادل، فراتر یا کمتر از خسارت واقعی باشد. در کشور انگلیس توافق بر خسارت به دو دسته خسارت مقطوع و شرط کیفری تقسیم می‌شود و شرط کیفری در معرض کنترل و مداخله قضایی قرار می‌گیرد (۲۳). در حقوق آمریکا، در حالتی که وجه التزام تعیین شده بدل اصل تعهد باشد، خواهان نمی‌تواند علاوه بر وجه التزام، اجرای قرارداد را نیز درخواست نماید (۲۴)، لیکن چنانچه وجه التزام بیش از خسارت واقعی تعیین شده باشد، متعهدله وظیفه‌ای به منظور تقلیل خسارت نداشته و دیوانعالی ایالت ماساچوست نیز به صراحت به این امر تأکید نموده است (۲۵). در حقوق ایران و در خصوص امکان تعدیل وجه التزام قراردادی، مطابق ماده ۲۳۰ قانون مدنی، در صورت تخلف از اجرای تعهد، قاضی نمی‌تواند متخلف را به بیشتر یا کمتر از مبلغ وجه التزام محکوم نماید. به عبارت دیگر، با توجه به اطلاق این ماده، قاضی امکان تعدیل وجه التزام قراردادی - حتی در صورتی که به وضوح گزاف باشد - را ندارد. در مورد امکان تعدیل وجه التزام در صورت بروز مسئولیت قهری نیز دو نظر وجود دارد: اول اینکه با توجه به اطلاق ماده ۲۳۰ قانون مدنی که قاضی از تعدیل وجه التزام در قرارداد منع شده است، در خصوص ضمان قهری نیز باید به اصل رجوع کرد، نظر دیگر این است که قاضی می‌تواند در مسئولیت قهری از اختیار موجود در ماده ۳ قانون مسئولیت مدنی استفاده نماید یا به علت گزاف و نامعقول بودن وجه التزام، آن را باطل کند یا با استناد به ماده ۴ قانون مسئولیت مدنی، چنانچه با عدالت و انصاف سازگار نباشد، تخفیف دهد؛ به نظر می‌رسد نظر دوم با مصالح عمومی و انصاف سازگارتر است، بنابراین می‌بایستی امکان تعدیل وجه التزام را در مسئولیت مدنی نافذ بدانیم، البته باید به این موضوع توجه شود که قاضی می‌بایست به گونه‌ای وجه التزام را تعدیل نماید که کمتر از خسارت وارده به اشخاص نگردد. نکته‌ای که در خصوص قرارداد وجه التزام به مثابه سازوکار جایگزین صندوق تأمین خسارات ناشی از تولید مواد غذایی معیوب بایستی گفت این است که سازوکار مزبور، اگرچه می‌تواند تضمینی مناسب به منظور حفظ و صیانت از حقوق مصرف‌کننده آسیب‌دیده باشد، لیکن در قبال مشکلات محتمل پیش روی تولیدکننده و

به نظر می‌رسد به کارگیری هرچه بیشتر ظرفیت‌های مغفول‌مانده صنعت بیمه و نیز صندوق‌های تأمین خسارات از جانب قانونگذار ایرانی به منظور تحقق آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید مواد غذایی (جبران خسارت مشتری و خسارت تنبیهی)، امری ضروری است.

مشارکت نویسندگان

هادی جرفی: نگارش مقاله.

جلیل قنوتی: جمع‌آوری داده‌ها، جمع‌آوری منابع، نگارش چکیده انگلیسی.

اصغر عربیان: جمع‌آوری منابع.

نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

محدودیت‌های پیش روی تولیدکننده، می‌تواند به عنوان یک مانع در برابر تسهیل فرآیند تولید عمل کند.

نتیجه‌گیری

ارتباط مواد غذایی با سلامت انسان‌ها، تدریجی بودن ضرر وارده ناشی از مصرف غذای ناسالم و دشواری یافتن مقصر زیان وارده به مصرف‌کننده، موجب شده است که محصولات غذایی از سایر محصولات، متمایز گردیده و کشورهای مختلف در قوانین داخلی خود، مقررات متنوعی را در ارتباط با تولید مواد غذایی به تصویب برسانند که از مهم‌ترین مصادیق آن می‌توان به قوانین مرتبط با مسئولیت مدنی ناشی از تولید مواد غذایی معیوب، آثار آن‌ها و نیز نقش صنعت بیمه و صندوق‌های تأمین خسارت در تحقق آثار گفته شده می‌باشد. با در نظر گرفتن جبران خسارت مشتری (مصرف‌کننده) و خسارت تنبیهی به عنوان مهم‌ترین آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید مواد غذایی، قانونگذاران کشورهای مختلف، تمهیداتی را به منظور تحقق بهینه آن‌ها پیش‌بینی نموده‌اند که مهم‌ترین مصادیق این تمهیدات را می‌توان در استفاده از ظرفیت‌های صنعت بیمه و نیز ایجاد صندوق‌های تأمین خسارات مشاهده نمود. مهم‌ترین مؤلفه‌های نقش‌آفرینی و تأثیرگذاری صنعت بیمه در تحقق آثار مسئولیت مدنی ناشی از عیب تولید در مواد غذایی از طریق پیش‌بینی مسئولیت محض برای تولیدکنندگان و نیز ایجاد نظام مبتنی بر بیمه اجباری قابل مشاهده است. در مورد صندوق‌های تأمین خسارات نیز اگرچه صندوق ویژه خسارات ناشی از تولید مواد غذایی به طور خاص، در نظام‌های حقوقی آمریکا، کشورهای اروپایی و ایران پیش‌بینی نگردیده است، لیکن می‌توان از سازوکارهای حقوقی مشابه و نزدیک به آن در خصوص عیب تولید مواد غذایی بهره برد که در این راستا، قراردادهای وجه التزام و نیز قراردادهای ناظر بر تشدید مسئولیت قابل ذکر به نظر می‌رسند، هرچند که سازوکارهای مزبور نیز صرفاً ناظر و متوجه بر صیانت از حقوق مصرف‌کننده نهایی بوده و در قبال موانع و محدودیت‌های تولیدکننده و همچنین اعسار احتمالی وی، فاقد راهکار می‌باشند. در مجموع

References

1. Gotanda J. Punitive Damages: A Comparative Analysis. *Columbia Journal of Transnational Law*. 2003; 42(2): 93-112.
2. Khosravi Farsani A, Musapour M. The nature and effects of "punitive damages" in common law (by comparative study). *Knowledge of Civil Law*. 2012; 1(1): 49-60. [Persian]
3. Aali Panah A. A comparative study of diyat and punitive damages in Imami jurisprudence and the legal system of Kamnala. *Journal of Islamic Law*. 2012; 9(27): 37-67. [Persian]
4. Qara Seyed Rumiani M. Compensation in accidental deaths; A Comparative Study of Iranian and American Law. 1st ed. Tehran: Majd Publications; 2016. p.239. [Persian]
5. Darabpour M, Soltani Ahmadabad Saeed D. Legal Philosophy and the Nature of Punitive Damages. *International Legal Journal*. 2015; 32(52): 34-52. [Persian]
6. Ghasemi Hamed A, Khosravi Farsani A, Aghababaei F. Punitive damages in Iranian law. *Legal Journal of Justice*. 2013; 77(81): 161-187. [Persian]
7. Kazmier J. *Health Care Law*. 1st ed. Charleston: Cengage Learning; 2008. p.304.
8. McChrystal Barnes A. *Health Care Law: Desk Reference*. Michigan: American Law Institute-American Bar Association, Committee on Continuing Professional Education; 2001. p.216.
9. Katoozian N. *Non-Contractual Obligations of Civil Liability: General Rules*. 14th ed. Tehran: University of Tehran Publishing Institute; 2016. Vol.1 p.616. [Persian]
10. Emami SH. *Civil Law: In Property, Ownership, Usufruct, Royalty, General Obligations, Sale and Exchange*. 32nd ed. Tehran: Islamieh Publications; 2011. Vol.1 p.802. [Persian]
11. Sadeghi A, Tohidfar M, Salehi Jozani GH-R. *Biosafety of Transgenic Products*. 1st ed. Tehran: Modire Fallah Publications; 2011. p.298. [Persian]
12. Hashemi M, Shoja Sadati SA. Genetically Modified Foods: Opportunities and Challenges. *Iranian Food Science and Technology*. 2010; 7(1): 89-102. [Persian]
13. Tabatabai Nejad SM. Unificationism in the Rules of Civil Liability: A Case Study of the EU System. *Private Law Research*. 2018; 6(22): 69-92. [Persian]
14. Afzali Hosseini AS, Amir Mohammadi MR, Ahmadpour Gohart A. Civil liability of manufacturers and suppliers of defective foodstuffs in Iranian law. *Scientific Journal of "Private Law"*. 2014; 11(1): 1-21. [Persian]
15. Qasemzadeh R. *Legal Analysis of Development Risk in European, American and Iranian Law*. Ph.D. Thesis in Private Law. Qom: Qom University, Faculty of Law; 2014. p.216. [Persian]
16. Caggiola N. *The Italian Ministry of Health: Held Liable for the Damages Arising out of Contaminated Blood and Blood Product*. *European Reviews of Private Law*. 2007; 15(3): 451-464.
17. Zargoosh M. *Analytical-Comparative Study of Government Civil Liability: Principles and Principles*. 1st ed. Tehran: Majd Publications; 2010. p.653.
18. Diani AR, Brahim Bastani M. Compensation for bodily injuries in Iranian and British law. *Scientific Quarterly of International Legal Research*. 2017; 10(36): 137-172. [Persian]
19. Rezvani V, Salehi Mohammad KH. Responsibility of the Bodily Injury Compensation Fund. *Law Yar*. 2019; 3(12): 215-229. [Persian]
20. Abbasi M, Shokr Amreji A, Mohammadi S. A Comparative Study of Liability for Contaminated Blood in the Iranian and French Legal Systems. *Journal of Medical Law Research*. 2009; 3(8): 61-92. [Persian]
21. Safaei SH, Rahimi H. *Civil Liability (Non-Contractual Requirements): Revisions and Additions*. 10th ed. Tehran: Samat Publications; 2017. p.400. [Persian]
22. Rahmanaj H, Safaei SH. Obligations and Intensification of Liability in Coercive Liability in Iranian and Egyptian Law. *Journal of Political and International Research*. 2017; 8(31): 71-89. [Persian]
23. Maghsoudi R. Adjustment of the obligation and its consequences in the law of France, England and Iran. *Journal of Criminal Law*. 2011; 2(2): 103-129. [Persian]
24. Corbin AL. *Corbin on Contracts, Restitution, Specific Performance, Election of Remedies*. Edited by Perillo JM. Newark: LexisNexis; 2001. Vol.12.
25. Khakpour M. Barriers to Enforcement (Comparative Study of US Law). *Quarterly Journal of Comparative Justice and Justice Law Research*. 2019; 2(7): 7-28. [Persian]
26. Rah Anjam H, Safaei SH. Obligations and Enforcement Agreements in Coercive Liability in Iranian and Egyptian Law. *Journal of Political and International Research*. 2017; 8(31): 71-89. [Persian]

27. Khazaei SA, Gholami Y. Criteria for assessing the binding nature of preliminary agreements with an emphasis on the jurisprudence of US courts. Private Law Research. 2019; 8(29): 219-248. [Persian]